

Daniel Lubowiecki

Czy tzw. przesłanka eugeniczna aborcji może stanowić wyraz dyskryminacji wobec płodu upośledzonego? Rozważania na gruncie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego

1. Wprowadzenie

Tematyka aborcji od lat budzi ogromne emocje i stanowi jedną z najbardziej spornych kwestii etycznych i światopoglądowych. Bez problemu można znaleźć bogatą literaturę przedmiotu poruszającą tę kwestie na płaszczyźnie prawnej, medycznej, teologicznej, filozoficznej a także politycznej.

Najczęściej stawianym pytaniem w rozważaniach o aborcji jest pytanie o to, kiedy zaczyna się ludzkie życie oraz od jakiego momentu przysługuje mu prawna ochrona. Niektórzy badacze bronią tezy, że początek istnienia człowieka wyznacza ukonstytuowanie się mózgu płodu, inni, że przełomowym zdarzeniem jest pojawienie się dyspozycji do odczuwania bólu albo zdolności życia poza organizmem matki, jeszcze inni, że jest nim zagnieżdżenie się zarodka w nabłonku macicy. Wielu z nich podmiotowość moralną przypisuje również bytom embrionalnym.¹ Artykuł 38 Konstytucji stanowi, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wieloznaczność w stosowaniu pojęć takich jak: „człowiek”, „istota ludzka”, „jednostka ludzka”, „osoba”, „ludzkie życie”, „poczęcie”, „płód”, „dziecko”.

Zdaniem W. Skrzydło termin „człowiek” odnosi się do jednostki już narodzonej, a nie tylko poczętej, w odróżnieniu od szerzej rozumianego terminu „istota ludzka”². Pogląd ten podziela również R. Zdybel³. Przeciwnego zdania jest natomiast A. Zoll twierdząc, że norma z art. 38 Konstytucji obejmuje „wszystkie istoty ludzkie od chwili poczęcia aż do śmierci”⁴. Stanowisko to podtrzymuje również T. Sroka, powołując się na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, w którym ten stwierdził, że „od momentu powstania, życie ludzkie staje się wartością chronioną konstytucyjnie. Dotyczy to także fazy prenatalnej”⁵.

Objęcie fazy prenatalnej życia ochroną konstytucyjną potwierdza także ratyfikowanie przez Polskę Konwencji Praw Dziecka, w której stwierdzono, że „dziecko z uwagi na swą niedojrzałość fizyczną oraz umysłową wymaga szczególnej opieki i troski a zwłaszcza właściwej ochrony prawnej zarówno przed jak i po urodzeniu”⁶.

Również w ustawie o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach przerywania ciąży(dalej: u.p.r.)⁷ wskazano w art. 1, że „każda istota ludzka ma od chwili poczęcia przyrodzone prawo do życia”. Ponadto w rozumieniu ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”⁸.

Biorąc pod uwagę aksjologiczną spójność systemu prawa, należy stwierdzić, że w polskim porządku prawnym życie od momentu poczęcia do chwili śmierci jest konstytucyjnie chronionym dobrem prawnym.

Ustawodawca przewidział jednak wyjątkowe okoliczności, w których przerwanie ciąży jest dopuszczalne. Na podstawie art. 4a ust. 1 u.p.r. aborcja może być dokonana w przypadku, gdy:

1. ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej;
2. badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu;
3. zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

Pierwotnie w/w ustawa przewidywała cztery przypadki uprawniające do przeprowadzenia zabiegu. Oprócz powyższych, ciąża mogła być przerywana, gdy „kobieta ciężarna znajduje się w ciężkich warunkach życiowych lub trudnej sytuacji osobistej” (tzw. przesłanka społeczna).

Trybunał Konstytucyjny (dalej: TK) w orzeczeniu z dnia 28.05.1997 r. stwierdził, że pojęcie „ciężkie warunki życiowe” oraz „trudna sytuacja osobista” są przesłankami nieostrymi i sprowadzają się do „subiektywnego przekonania kobiety o ewentualnym zagrożeniu dla jej położenia materialnego lub relacji osobistych czy możliwości realizacji

¹ M. Rutkowski, Kiedy powstaje istota ludzka?, Kraków 2013, s.7.

² W. Skrzydło, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2013, s. 49.

³ R. Zdybel, Nasciturus a aborcja. Problemy prawne czy etyczno-moralne. Prawna ochrona na gruncie art. 927 § 2 k. c. i 148 § 3 k.k., „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7-8, str. 36.

⁴ A. Zoll, Problemy służby zdrowia w świetle doświadczeń RPO, PiM nr 8/2000.

⁵ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r. Sygn. akt. K. 26/96.

⁶ Konwencja o prawach dziecka (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526).

⁷ Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U.1993.17.78).

⁸ Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U.200.6.69).

własnych potrzeb, praw i wolności”⁹, a to w porównaniu z kolidującą wartością konstytucyjną, jaką jest życie przedstawia niższą wartość i nie może być podstawą do ograniczenia przez ustawodawcę zwykłego jej ochrony. Art. 4a ust. 1 pkt 4 utracił moc obowiązującą — ciągle obowiązują jednak punkty od 1 do 3.

Najbardziej kontrowersyjną pozostaje tzw. przesłanka eugeniczna (pkt 2), która legalizuje przerwanie ciąży, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu.

Celem artykułu jest wskazanie, że w pewnych okolicznościach przesłanka eugeniczna aborcji może stanowić wyraz dyskryminacji wobec płodu upośledzonego oraz pozostawać w sprzeczności z zasadą sprawiedliwości społecznej, zasadą równości i zasadą godności wyrażoną w Konstytucji RP.

2. Zasada sprawiedliwości społecznej a zasada równości

Zasada sprawiedliwości społecznej, wyrażona w art. 2 Konstytucji RP, oznacza konieczność sprawiedliwego traktowania przez państwo podmiotów prawa. W związku z tym ustawodawca nie może tworzyć prawa, które pozostawałoby z nią w sprzeczności. Sprawiedliwość społeczna ma przede wszystkim ograniczać drastyczne różnicowanie członków społeczeństwa oraz realizować postulat udzielania pomocy Państwa osobom pozostającym w krytycznej sytuacji¹⁰. Trybunał Konstytucyjny stoi na stanowisku, że zasada ta nie stanowi jedynie ogólnej zasady ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej czy też swoistej „dyrektywy programowej”. Na gruncie tego przepisu można wskazać szczególne prawo podlegające ochronie, jakim jest prawo do sprawiedliwego traktowania, jeśli zarazem jest ono odnoszone do sfery stosunków objętych gwarancjami konstytucyjnymi, choćby ogólnie ujętymi¹¹. Zasada sprawiedliwości pozostaje w ścisłym związku z zasadą równości, z którą wzajemnie się uzupełniają.

Zasada równości wynika z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego, wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relevantną) powinny być traktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących jak i faworyzujących. Oceniając regulację prawną z punktu widzenia zasady równości należy rozważyć, czy można wskazać wspólną cechę istotną uzasadniającą równe traktowanie podmiotów prawa, biorąc pod uwagę treść i cel danej regulacji prawnej¹². Zasada równości zakłada jednocześnie różne traktowanie podmiotów różnych, czyli takich, które nie posiadają wspólnej cechy relevantnej. Równość wobec prawa to zasadność wyboru odpowiedniego kryterium różnicowania.

Aby odpowiedzieć na pytanie, czy dane kryterium może stanowić podstawę różnicowania podmiotów prawa, należy rozstrzygnąć czy:

- a) waga interesu, któremu różnicowanie ma służyć pozostaje w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku różnicowania;
- b) kryterium różnicowania pozostaje w związku z innymi wartościami, zasadami, czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych¹³.

Uzupełnieniem zakazu różnicowania jest zakaz dyskryminacji wynikający z art. 32 ust. 2 Konstytucji RP. Dyskryminacja stanowi zakaz nieuzasadnionego, różnego kształtowania sytuacji podobnych podmiotów prawa, w procesie stanowienia i stosowania prawa. Oznacza ona tworzenie różnych norm prawnych dla podmiotów prawa, które powinny być zaliczone do tej samej kategorii, albo nierówne traktowanie podobnych podmiotów w indywidualnych przypadkach, gdy zróżnicowanie nie znajduje podstaw w normach prawnych¹⁴. Oceniając daną regulację z punktu widzenia dyskryminacji, konieczne jest określenie kryterium zróżnicowania oraz zasadność jego wprowadzenia.

W przypadku przesłanki eugenicznej, należy przyjąć, że cechą relevantną jest życie człowieka w prenatalnej fazie rozwoju. Kryterium różnicujące stanowi natomiast duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalna choroba zagrażająca jego życiu. Jeśli chodzi o cel ustawy o ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży jest nim w szczególności — jak sama nazwa wskazuje — ochrona płodu. Cel ten podkreślono dodatkowo w preambule słowami „Uznając, że życie jest fundamentalnym dobrem człowieka, a troska o jego zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela [...]”

Na gruncie w/w ustawy trudno wskazać interes, któremu różnicowanie prawnej ochrony życia upośledzonego płodu miałyby służyć. Kwestia ta zostanie szerzej omówiona w dalszej części opracowania.

⁹ Zob. szerzej: Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r. Sygn. akt. K. 26/96.

¹⁰ Zob. szerzej: L. Garlicki, K. Działocha P. Sarnecki, W. Sokolewicz, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, tom V, s. 68.

¹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 grudnia 2001 r., Sygn. akt SK 26/01.

¹² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 maja 1998 r., Sygn. akt K 37/97.

¹³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 maja 1998 r., sygn. akt K 37/97.

¹⁴ Zob. szerzej: Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 lipca 2009 r., sygn. akt K 63/07.

3. Przyrodzona godność człowieka

W myśl art. 30 Konstytucji, przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło jego praw i wolności. Jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Termin „przyrodzona godność” należy rozumieć, jako cechę przynależną każdemu człowiekowi, również w prenatalnej fazie rozwoju¹⁵. Konstytucjonaliści podkreślają, że przepis ten stanowi prawnonaturalne (pierwotne wobec państwa) uzasadnienie praw i wolności zawartych w rozdziale III Konstytucji¹⁶. TK zwraca uwagę, że ma ona wymiar zarówno transcendentny jak i osobowy¹⁷. W tym drugim znaczeniu godność traktowana jest, jako prawo podmiotowe i może być przedmiotem naruszenia¹⁸. Jest ona także jedynym prawem, wobec którego nie byłoby możliwe zastosowanie zasady proporcjonalności¹⁹.

W odniesieniu do przesłanki eugenicznej znamienny jest pogląd TK, iż nie można mówić o ochronie godności człowieka, jeżeli nie zostały stworzone wystarczające podstawy do ochrony życia²⁰.

4. Prawo do życia

W rozważaniach wstępnych wykazano, że Konstytucja zapewnia prawną ochronę życia od poczęcia do śmierci. Trybunał Konstytucyjny podkreślił w wyroku z dnia 30.09.2008 r., że: „Życie ludzkie stanowi wartość o randze najwyższej w naszej cywilizacji i kulturze prawnej” a ponadto „nie podlega na gruncie Konstytucji różnicowaniu”²¹. Oznacza to, że każdemu człowiekowi prawo do życia należy się w równej mierze — nie zależnie od wieku, koloru skóry, sprawności intelektualnej czy cech genetycznych. Potwierdzenie tej zasady znajdujemy również w wyroku TK z dnia 7 stycznia 2004 r., w którym Trybunał stwierdził, iż „Na organach państwa spoczywa obowiązek stanowienia takiego prawa, by chroniło ono życie, i to życie każdego człowieka niezależnie od tego, w jakiej sytuacji znajduje się”²². Każdy przypadek ograniczenia prawnej ochrony życia musi być zatem traktowany, jako środek ostateczny. Przesłanka eugeniczna budzi jednak pod tym względem spore wątpliwości.

Po pierwsze: ustawodawca dopuszcza aborcję, gdy istnieje „duże prawdopodobieństwo” ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, określone na podstawie badań prenatalnych lub „innych przesłanek”. Jak widać wystarczy tylko prawdopodobieństwo, nie zaś pewność, co do wystąpienia powyższych stanów. Powstaje również pytanie, jak daleko można interpretować klauzulę generalną „innych przesłanek”. Jak słusznie zauważył R. Zdybel, w świetle aktualnej wiedzy medycznej, można skutecznie dokonywać wielu zabiegów leczniczych płodu w łonie matki, także wdrożyć intensywne działania dla ratowania płodu, bez przedwczesnego stawiania diagnozy wskazującej na prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu bądź nieuleczalnej choroby. W związku z tym w interesie dziecka poczętego leży „udowodnienie przesłanek ponad wszelką wątpliwość”²³.

Po drugie, przesłanka „ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu” jest bardzo nieprecyzyjna a lekarze według własnego uznania decydują, które upośledzenie można zakwalifikować, jako ciężkie i nieodwracalne, a które nie.

Przykładem tego, jak rozbieżna może być interpretacja powyższej przesłanki jest sprawa z 2001 r., rozpatrywana przez Okręgowy Sąd Lekarski. Dotyczy ona kobiety, która zgłosiła się do szpitala ze skierowaniem na zabieg przerwania ciąży, wystawionym przez Kierownika Zakładu Genetyki Instytutu Psychiatrii i Neurologii, w którym wskazano, że płód obciążony jest Zespołem Downa. Lekarz mający dokonać zabiegu uznał jednak, że „stwierdzony u płodu badaniem genetycznym Zespół Downa nie stanowi podstawy do przerywania ciąży”²⁴.

Podobna sytuacja miała miejsce w Ginekologiczno-Położniczym Szpitalu Klinicznym Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Kobieta trafiła do niego w 11 tygodniu ciąży, ze stwierdzeniem, że płód ma zespół Downa. Lekarze orzekli, że u płodu nie stwierdza się ultrasonograficznie wad narządów wewnętrznych, a zespół Downa nie musi oznaczać

¹⁵ Zob. szerzej: F. Cieplý, Status prawny płodu upośledzonego, *Rocznik Nauk Prawnych*, t. XXIV, nr 4-2014.

¹⁶ P. Winczorek, Komentarz do Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2008, s. 80.

¹⁷ Godność transcendentna — pierwotna wobec innych praw i wolności człowieka, przyrodzoną i niezbywalną. Towarzyszy ona człowiekowi zawsze i nie może być naruszona ani przez prawodawcę, ani przez czyny innych podmiotów. Godność osobista — najbliższa temu, co może być określane prawem osobistości, obejmującym wartość życia psychicznego każdego człowieka oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie i które składają się na szacunek należny każdej osobie.

¹⁸ Kwalifikacja godności, jako prawa podmiotowego budzi jednak w doktrynie spore rozbieżności.

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 marca 2003 r., Sygn. akt K 7/01.

²⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., Sygn. akt K 14/03.

²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., Sygn. akt K44/07.

²² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., Sygn. akt K14/03.

²³ R. Zdybel, *Nasciturus...*, s.42.

²⁴ Zob. szerzej: M. Boratyńska, Problem niezgodności z Konstytucją przesłanek ustawowych dopuszczających przerywanie ciąży, *Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich* 2008, s. 5-9.

ciężkiego upośledzenia ani nie stanowi zagrożenia dla życia. Co ciekawe, w Szpitalu Bielańskim w Warszawie uznano, że zespół Downa faktycznie stanowi ciężkie i nieodwracalne upośledzenie płodu i ta sama kobieta mogła dokonać legalnego zabiegu przerwania ciąży²⁵.

Chociaż w opinii Okręgowego Sądu Lekarskiego „jest poza dyskusją, że zespół Downa stanowi ciężkie i nieodwracalne upośledzenie”²⁶, to wątpliwości lekarzy, co do tej kwestii nie powinny dziwić.

Zespół Downa to zespół wad wrodzonych spowodowany obecnością dodatkowego chromosomu 21. Opisując osoby z tym schorzeniem, podaje się około 200 a nawet 300 nieprawidłowych cech. Taka liczba nigdy nie występuje u danej osoby, zwykle pojawia się od 20 do 50 z nich²⁷. Do najczęściej występujących należy zaliczyć: opóźniony rozwój psychomotoryczny (100%), skośne ustawienie szpar powiekowych (97,3%), wiotkość mięśni (96%), opuszczone kąci ust (88,5%), szeroka przestrzeń między I a II palcem stóp (80,2%), otwarte usta (80%), zapadnięty grzbiet nosa (79,1%), brachycefalia (77%), krótka szyja (74,5%), krótkie i szerokie dłonie (68,2%), bruzdy poprzeczne dłoni (67,3%), krótki piąty palec dłoni (65,3%), dysplastyczne uszy (64,5%), duży język (54,9%), plamki Brushfielda na tęczówce (37,5%), wady serca (32,4%), pobrużdżony język (20,9%)²⁸.

Według badań²⁹ u 41,4% dorosłych osób z zespołem Downa odnotowano lekki stopień niepełnosprawności intelektualnej, u 26,9% — umiarkowany, u 18,3% — znaczny, u 13,4% — głęboki. Coraz silniej akcentuje się znaczenie terapii i edukacji, które w znacznym stopniu mogą podnieść jakość życia intelektualnego i emocjonalnego osób z trisomią 21.

Za pomocą nieinwazyjnych badań prenatalnych można sprawdzić, czy istnieje podwyższone ryzyko dotknięcia płodu zespołem Downa. Polegają one na laboratoryjnym badaniu krwi między 9 a 14 tygodniem ciąży oraz mierzeniu fałd skóry karku płodu. Za pomocą USG można także rozpoznać cechy fizyczne takie jak krótki szeroki nos, płaska twarz, niewielka głowa itp. Wyniki dodatnie potwierdza się badaniami inwazyjnymi³⁰, dającymi 99,8% pewności.

Lekarz jest więc w stanie stwierdzić, że płód obciążony jest zespołem Downa i dzięki badaniom USG wskazać zmiany fizyczne charakterystyczne dla tego schorzenia. Nie ma natomiast żadnych metod, które pozwoliłyby określić stopień upośledzenia umysłowego dziecka po urodzeniu i predyspozycje przyswojenia zdolności niezbędnych do życia w społeczeństwie.

W związku z tym, kwalifikując płód do aborcji stwierdza się jedynie, że dziecko urodziłoby się o charakterystycznym wyglądzie, podwyższonym ryzyku wystąpienia niektórych chorób towarzyszących trisomii (wiotkość mięśni, wrodzone wady serca, podatność na infekcje itd.) i wysokim prawdopodobieństwem, że będzie wymagało szczególnej opieki ze względu na upośledzenie umysłowe (w ponad 60% mniejsze niż znaczne). Upośledzenie nie musi nawet w najmniejszym stopniu zagrażać życiu dziecka, ten warunek odnosi się jedynie do „nieuleczalnej choroby”³¹.

Mając na uwadze powyższe, kwalifikacja płodu, jako „silnie” upośledzonego często nie znajduje podstaw medycznych, jest jedynie prognostyczną, subiektywną oceną lekarza.

W wyroku z dnia 7 stycznia 2004 r. Trybunał Konstytucyjny przyjął, że w procesie stanowienia prawa obowiązuje dyrektywa interpretacyjna *in dubio pro vita humana*, nakazująca wszelkie wątpliwości interpretować na korzyść chronionej wartości życia ludzkiego. Podkreślił również, że: „fakt, iż ochrona życia zapewniana jest każdemu bez wyjątku człowiekowi, oznacza także, iż niedopuszczalne byłoby różnicowanie wartości życia ludzkiego w zależności np. od pozycji społecznej albo wieku konkretnej osoby. Jest to, bowiem ochrona życia jako takiego, bez względu na społeczną wartość jaką przedstawia”³².

Warto zwrócić uwagę, że art. 4a ust.1 pkt 3 u.p.r. w części odnoszącej się do upośledzenia płodu sprowadza się do typu rodzajowego przesłanki społecznej — zakwestionowanej przez Trybunał Konstytucyjny. Ciężko jednoznacznie wskazać, z jakim dobrem chronionym konstytucyjnie koliduje życie upośledzonego płodu. Z pewnością nie jest nim życie lub zdrowie matki, ponieważ ochronie tej służy art. 4a. ust. 1 pkt 1 u.p.r.

W doktrynie można natknąć się na pogląd, że chodzi o prawo do decydowania o swoim życiu osobistym, wynikające z art. 47 Konstytucji oraz dobra osobistego w postaci prawa do planowania rodziny. Trybunał Konstytucyjny zajął stanowisko, iż prawo do rodzicielstwa musi być interpretowane w znaczeniu pozytywnym i negatywnym, czyli oznaczać zarówno zakaz podejmowania działań ograniczających wolność posiadania dzieci, jak

²⁵ www.prawodonarozdzin.pl [dostęp: 17.09.2015 r.]

²⁶ M. Boratyńska, Problem..., s. 7.

²⁷ E. Zasępa, Problemy zdrowia psychicznego u osób z zespołem Downa, Kraków-Warszawa 2013, s. 13.

²⁸ Tamże.

²⁹ D. Mantry, S.A. Cooper, E. Smiley, J. Morrison, The prevalence and incidence of mental ill-health in adults with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52 (2), s. 141-155.

³⁰ Badania inwazyjne wiążą się z ryzykiem uszkodzenia płodu i poronieniem (ryzyko wynosi 0,5-1 proc.).

³¹ Zob. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 2010 r., Sygn. akt II CSK 580/09.

³² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., Sygn. akt K14/03.

również zakaz podejmowania działań przymuszających do ich posiadania. Trybunał podkreśla jednak, że nie można decydować o posiadaniu dziecka w sytuacji, gdy dziecko to rozwija się w fazie prenatalnej i w tym sensie jest już posiadane przez rodziców. Nie może być zatem traktowane, jako prawo do unicestwiania rozwijającego się płodu ludzkiego³³.

Z pewnością większość kobiet będąc w ciąży marzy o urodzeniu zdrowego, silnego dziecka, które będzie mogło samodzielnie rozwijać się i w przyszłości założyć własną rodzinę. Informacja o upośledzeniu płodu czy poważnej chorobie zawsze stanowi ciężkie przeżycie. Nie podlega dyskusji również fakt, że urodzenie i wychowanie dziecka niepełnosprawnego wymaga szczególnej troski i zaangażowania ze strony rodziców. Wiąże się to często z koniecznością zrezygnowania z kariery zawodowej na rzecz opieki nad dzieckiem. Można więc stwierdzić, że ochrona życia płodu zagraża wartościom takimi jak: pogorszenie się sytuacji materialnej w rodzinie, liczne ograniczenia wolności związane z opieką nad osobą niepełnosprawną, obciążenie psychiczne, utrudnione relacje z innymi osobami itp. Są to oczywiście bardzo istotne wartości podlegające ochronie prawnej. Pamiętać należy jednak, że konfrontowane są z fundamentalnym dobrem człowieka, jakim jest życie ludzkie.

5. Podsumowanie

Omawiane w niniejszym artykule kwestie należą do grupy zagadnień bardzo delikatnych i spornych. Odnalezienie powszechnie akceptowalnej odpowiedzi na pytanie, kiedy powstaje istota ludzka oraz od jakiego momentu należy jej się prawna ochrona życia wydaje się niemożliwe.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 38 gwarantującym każdemu człowiekowi prawo do życia, nie definiuje wprost pojęcia „każdy człowiek”. W świetle przedstawionego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz większości poglądów doktryny stwierdzić należy, że prawo do życia chronione jest również w fazie prenatalnej.

Przepis art. 4a ust. 1 pkt 2 u.p.r. — szczególnie w części odnoszącej się do ciężkiego upośledzenia płodu — budzi wątpliwości natury konstytucyjnej.

Oceniając daną regulację z punktu widzenia dyskryminacji, konieczne jest określenie kryterium różnicowania oraz zasadność jego wprowadzenia. W przypadku przesłanki eugenicznej kryterium tym jest duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalna choroba zagrażająca jego życiu. Nie da się natomiast jednoznacznie wskazać interesu, któremu różnicowanie prawnej ochrony życia upośledzonego płodu miałyby służyć. Jak podkreślił TK w orzeczeniu z dnia 28 maja 1997r. niemożność ustalenia charakteru konstytucyjnie chronionych wartości, ze względu na które ustawodawca decyduje się legalizować naruszenia innej wartości konstytucyjnej jest niedopuszczalne zwłaszcza wówczas, gdy na ich podstawie zezwala się na pozbawienie życia ludzkiego, będącego fundamentalnym dobrem człowieka.

Na przykładzie Zespołu Downa, widać również jak wiele wątpliwości budzi interpretacja pojęcia „ciężkiego upośledzenia”. W takim przypadku zastosowanie znajduje przywoływana przez TK zasada *in dubio pro vita humana*, zgodnie z którą wszelkie wątpliwości należy rozstrzygać na korzyść chronionej wartości życia ludzkiego. Obecny stan orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego może więc prowadzić do wniosków, że uzależnienie ochrony życia dziecka w prenatalnej fazie rozwoju od stanu jego zdrowia i prognozy ograniczenia pewnych bliżej nieokreślonych praw i wolności matki³⁴, stanowi wyraz dyskryminacji wobec płodu upośledzonego oraz uwłacza jego przyrodzonej godności i pozostaje w sprzeczności z zasadą sprawiedliwości.

IS THE SO-CALLED EUGENICS PREMISE OF ABORTION AN EXPRESSION OF DISCRIMINATION AGAINST AN ABNORMAL FETUS? A DISCUSSION REGARDING JUDICATURE OF THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL.

Abortion has been a highly emotional topic for years. It is also ethically and philosophically divisive. The following article strives to consider whether the premise of Article 4a par. 1 p. 2 of the act on family planning, protection of the human fetus and conditions allowing termination of pregnancy can be considered discrimination against an abnormal fetus. This consideration is prefaced with an analysis of temporal boundaries regarding right to life (art.38 of the Constitution) which concludes that according to the Polish legal system right to life spans the period starting with conception and ending with death. The author also emphasises that the so-called eugenics premise of abortion, partly regarding severe fetal retardation, is constitutionally questionable. The author, citing Constitutional

³³ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r. Sygn. akt. K. 26/96.

³⁴ Które zresztą mogą nastąpić nawet przy urodzeniu dziecka zdrowego.

Tribunal judicature, undertakes a legal analysis of the situation of an abnormal fetus according to art. 2, 30, 32 and 38 of the Constitution. He also demonstrates the problematic nature of the definition of “severe retardation”, using Down’s Syndrome as an example. In the author’s opinion the present state of the judicature of the Constitutional Tribunal may lead one to conclude that the eugenics premise of abortion is in fact an expression of discrimination against an abnormal fetus working to the detriment of fetus’ innate dignity and stands in opposition to the principle of justice.